

Konferans Değerlendirmesi

Fernand Braudel Merkezi'nin 25. Kuruluş Yıldönümü

E. ATTILA AYTEKİN

Fernand Braudel Merkezi'nin 25. kuruluş yıldönümü konferansı 2-3 Kasım 2001 tarihlerinde ABD'nin Binghamton kentinde, State University of New York at Binghamton'da yapıldı. "Longue Durée'de Modern Dünya Sistemi" başlığı altında düzenlenen konferansa, dünya-sistemi perspektifinin neredeyse tüm önde gelen isimleri katıldı. Konferans, bu perspektif bünyesindeki son eğilimleri göstermesi açısından özellikle önemliydi.

İlk oturumda, gelemeyeceği son anda açıklanan Samir Amin'in tebliğini oturum başkanı Immanuel Wallerstein okudu. Amin tebliğinde emperyalizmin kapitalizmin bir aşaması olmayıp, baştan beri kapitalizme içkin olduğunu vurguladıktan sonra, emperyalist genişlemenin yarattığı tahribatı dönemleştirdi. Buna göre birinci dönemde Güney ve Kuzey Amerika, ikinci dönemdeyse Asya ve Afrika kolonileştirilmişti. Şimdi içinde

bulduğumuz dönemse Amin'e göre 'küresel ölçekte *apartheid*' olarak tanımlanabilecek olan üçüncü aşamadır. Bu *apartheid* rejiminin kilit kurumlarıysa Dünya Ticaret Örgütü ve NATO'dur. Aynı oturumda konuşan Christopher Chase-Dunn, ne küresel bir piyasanın ne de küresel bir kapitalist sınıfın yeni olduğunu söyledikten sonra, içinde bulunduğumuz dönemin temel farkının neo-liberal küreselleşme projesi olduğunun altını çizdi. Bu projeye alternatif bir 'aşağıdan küreselleşme' oluşturmak için, önemli karşı-hegemonik hareketleri, yani emek, kadın, çevreci ve yerli hareketlerini bir araya getirmenin gerekli olduğunu söyledi. Chase-Dunn dünya-sistemindeki dönüşümlerin odağının tarihsel olarak yarıçevre olageldiği tesbitinden hareketle, böyle bir aşağıdan küreselleşme oluşumunun en çok Meksika, Hindistan, Kore, Endonezya, Brezilya, Çin gibi yarıçevresel ülkelerden beklenebileceğini savundu.

Bir başka ilginç tebliğ de, başka bir oturumda Boaventura de Sousa Santos'tan geldi. "Daha Değil: Bir Yokluk Sosyolojisine ve Çeviri Kuramına Doğru" adlı tebliğinde, bir taraftan var olana vurgu yapıp var olmayana ihmal eden, diğer taraftan ancak Batılı insani deneyimleri kavrayabilecek bir perspektife ve kavram dağarcığına sahip olan tembel aklın kozmopolit bir akılla değiştirilmesi gerektiğini savundu. Ona göre bu yeni akıl yalnızca var olana değil, olmayana ve olması muhtemel olana da bakacak, ayrıca farklı deneyimleri karşılıklı olarak anlaşılır kılan bir çeviri kuram ve pratiğinden faydalanacaktır. Santos bu çeviri pratiğine örnek olarak, Batı'dan "insan hakları", Orta Doğu'dan *ummah* (ümme) ve Hindistan'dan *dharma* kavramları arasındaki temas bölgesinin öneminden bahsetti. Bu dikkate değer tebliğ konferans salonunda epeyi yankı uyandırdıysa da tebliğin temel sorunu insanların ve insan topluluklarının deneyimlerinin farklılığını çıkış noktası olarak almasıydı.

Bir başka oturumda Fernand Braudel Merkezi'nin müdürü ve dünya-sistemi yaklaşımının en önemli temsilcisi olan Immanuel Wallerstein, son dönemlerdeki ilgi sahasına uygun olarak, sosyal bilimler ve akademi üzerine bir tebliğ sundu. Tebliğinin temel amacı ikinci dünya savaşı sonrası kullanıma giren çeşitli kavramların akademik kullanımlarıyla siyaset ve basındaki kullanımları arasındaki ilişkinin nasıl evrimleştiğini incelemektir. Ne var ki, soykırım, totalitarizm, Asya tipi üretim tarzı, merkez-çevre, yönetim, terörizm gibi pek çok kavramın macerasının anlatıldığı bu tebliğ

ilginç olsa da esasen tasvir düzeyinde kaldı. Bu oturumun asıl ilgi çekici yanı dinleyicilerden gelen sorular ve konuşmacıların verdiği yanıtlardı. Bu bölümde Janet Abu-Lughod Wallerstein'in *Modern World-System* adlı kitabının özellikle birinci cildinin Avrupamerkezci olduğunu ve faillere hiç yer bırakmadığını söyledi. Ayrıca *The Long Twentieth Century* (Türkçesi: (2000, *Uzun Yirminci Yüzyıl*, çev. R. Boztemur, Ankara: Imge) kitabının yazarı Giovanni Arrighi ile Wallerstein arasında Kontradieff çevrimleri konusunda bir tartışma yaşandı. Arrighi bu kavramın neredeyse tamamen faydasız olduğunu ve zihin karışıklığı yarattığını söylerken Wallerstein kavramı hala çok anlamlı ve kullanışlı bulunduğunu belirtti.

Konferansın son oturumu sistem karşıtı hareketler üzerineydi. İlk konuşmacı olan Arrighi, öncelikle 1989'da Wallerstein ve Terence Hopkins ile birlikte yazdıkları *Antisystemic Movements* (Türkçesi: (1991, *Sistem Karşıtı Hareketler*, çev. C. Kanat, B. Somay, S. Sökmen, İstanbul: Metis) adlı kitaptaki tezleri özetledi ve bugün bu tezlerin hangilerine hangi noktalarda katılmadığını anlattı. Buradaki temel vurgusu, o zaman neo-liberal karşı-devrimin gerek kapitalist dünya-sistemi gerekse sistem karşıtı hareketler üzerindeki muazzam etkisini göremedikleri doğrultusundaydı. Günümüzün sistem karşıtı hareketleri ve 'Seattle ruhu' adı altında özetlenen mücadele tarzı konusundaysa Arrighi oldukça karamsardı. Öte yandan, daha sonraki konuşmacı Pablo Gonzales-Casanova'nın bu hareketlere bakışı Arrighi'yle taban taban zıttı. Günümüzün sistem karşıtı hareketlerinin adı konmayan sosyalist hareketler olduğunu savunan Gonzales-Casanova, bu savını temellendiremedi; tebliği de esasen bir güzelleme olarak kaldı. Son olarak konuşan Marcel van der Linden, emek hareketini doğuşundan bugüne dönemleştirmeye ve emek hareketinin geçirdiği evrelerle kapitalist dünya-sisteminin evrelerini ilişkilendirmeye çalıştı. Van der Linden ayrıca içinde bulunduğumuz dönemde uluslararası sendikal hareketin karşı karşıya olduğu sorunlara ve bu sorunların nasıl aşılabileceğine değindi. Bu son tebliğ genel olarak başarılıydı ama temel zaafı emek hareketiyle diğer 'sistem karşıtı hareketler'in ilişkisi konusunda, üstelik bu konuda sorulan bir soruya rağmen, sessiz kalmasıydı.

Fernand Braudel Merkezi'nin 25. yıl konferansının olumlu ve olumsuz yönlerinden bahsedilebilir. Samir Amin ve dünya-sistemini beş bin yıllık bir periyoda taşıyarak bu perspektif içindeki en önemli kırılmayı yaratan Andre

Gunder Frank hariç bütün önemli isimlerin katılımı ve konuşmacı ve dinleyicilerin dünyanın farklı farklı bölgelerinden gelmiş olması konferansın artıları arasındaydı. Pek çok farklı konunun işlenmesine rağmen küreselleşme ve küreselleşme karşıtı hareketler meselesi konferansa damgasını vurdu. Temel sorun, her oturumda tartışma bölümüne bir saat ayrılmış olmasına rağmen, hararetli tartışmaların bir istisna olarak kalmasıydı. Salondaki görüş birliğinin gereğinden fazla olması verimli tartışmaları çoğu zaman engelledi. Bu sorun belki de dünya-sistemi perspektifinin genel sorunu olarak görülebilir. Elbette bu perspektif bünyesinde önemli görüş ayrılıkları her zaman mevcut oldu. Ancak görüş ayrılıklarının hem sayısının hem de 'şiddetinin' artmasının dünya-sistemi perspektifinin verimli bir sosyal bilim kuramı olarak kalmasını kolaylaştıracağı söylenebilir.